

بیانیه ها و توصیه نامه های بین المللی مرتبط با مهاجرت

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۴/۵

تاریخ پذیرش و انتشار: ۱۳۹۸/۵/۱۴

حمیدرضا اکبرپور^۱

مقدمه

از دیرباز مساله مهاجرت با نوع بشر بوده و تا به امروز نیز ادامه داشته است. در باب تعریف کلی مهاجرت هنوز تعریف جامعی از آن ارائه نشده است. علت این امر هم تفاوت در تعاریفی است که در سطح ملی ارائه شده است. با این حال تعریف غیررسمی مهاجرت عبارت است از مجموعه‌ای از فرآیندها با ابعاد مختلف که به عبور از مرزهای سیاسی می‌انجامد و می‌تواند به صورت فردی، خانوادگی و گروهی باشد و سرانجام به اقامت در موقعیت جدید جغرافیایی منجر شود. همچنین در دکترین تعاریفی ارائه شده است که منسجم‌ترین آن متعلق به "اورت لی"^۲ است. بر اساس تعریفی که اورت لی ارائه نموده است مهاجرت را تغییر دائمی یا نیمه دائمی مسکن بدون هیچ محدودیتی در مورد فاصله حرکت و ماهیت اختیاری یا اجباری مهاجرت و همچنین بدون هیچ تمایزی بین مهاجرت داخلی و خارجی می‌داند(زرقانی و موسوی، ۱۳۹۲: ۹).

اما مهاجرت دارای طبقه‌بندی‌های متفاوت و همچنین اشکال گوناگون است طبقه‌بندی‌هایی که بر اساس شکل، زمان، مکان، حقوقی و اراده قابل تقسیم است(زرقانی و موسوی، ۱۳۹۲: ۱۲). اما دو شکل عمده مهاجرت تحت عناوین پناهندگی^۳ و مهاجرت^۴ به معنی مضیق کلمه است. پناهندگی عبارت است از این که کسی به دلیل جنگ، خشونت یا آزار و اذیت، اغلب بدون هشدار، مجبور به فرار از خانه‌اش شده باشد و قادر به بازگشت به خانه نیستند تا زمانی که شرایط در سرزمین‌های آن‌ها برای زندگی‌شان بی‌خطر باشد. اما مهاجرت در معنای مضیق کلمه، عمدتاً ارادی و بر مبنای مسائل اقتصادی است. همچنین مهاجرت می‌تواند قانونی یا غیر قانونی باشد. بر همین اساس مهاجرت عبارت است از این که کسی آگاهانه خانه‌اش را ترک کند و به یک کشور خارجی با قصد اقامت در آنجا برود(International Rescue Committee, ۲۰۱۸).

^۱. باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

^۲ Evert. S. Lee

^۳ Migration

^۴ Asylum

اسناد بین‌المللی در باب موضوعات مطروحه به دو دسته اسناد عام حقوق بین‌الملل و اسناد ویژه تقسیم می‌شوند. همچنین این اسناد بر اساس موضوع، به دو دسته اسناد مربوط مهاجرت و پناهندگی طبقه‌بندی می‌شوند. اسناد عام حقوق بین‌الملل در باب موضوع مهاجرت و پناهندگی شامل اعلامیه جهانی حقوق بشر، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، کنوانسیون بین‌المللی حذف تمام اشکال تبعیض علیه زنان، کنوانسیون حقوق کودک و کنوانسیون بین‌المللی حذف تمام اشکال تبعیض نژادی می‌شود. اما در کنار این معاهدات عام، معاهدات اختصاصی در باب مهاجرت و پناهندگی هم تدوین شده است. در باب مهاجرت تا کنون کنوانسیون شماره ۹۷ مربوط به مهاجرت برای اشتغال^۱ مصوب ۱۹۴۹ میلادی و لازم‌الاجرا از ۱۹۵۲ میلادی (ILO, ۱۹۴۹)، کنوانسیون شماره ۱۴۳ مرتبط با مهاجرت در شرائط نامساعد و ارتقاء برابری فرصت‌ها و برخورد با کارگران مهاجر^۲ مصوب ۱۹۷۵ میلادی و لازم‌الاجرا از ۱۹۷۸ میلادی (ILO, ۱۹۷۵)، کنوانسیون بین‌المللی حمایت از کارگران مهاجر و اعضا خانواده آن‌ها^۳ مصوب ۱۹۹۰ میلادی و لازم‌الاجرا از ۲۰۰۳ میلادی (UN, ۱۹۹۰) و پروتکل مبارزه با قاچاق مهاجران از طریق خشکی، دریا و هوا^۴ مصوب ۲۰۰۰ میلادی و لازم‌الاجرا از ۲۰۰۴ میلادی (UN, ۲۰۰۰) به تصویب رسیده است. اما مهم‌ترین و جامع‌ترین سند در باب مهاجرت، "پیمان جهانی برای مهاجرت امن، منظم و مرتب"^۵ مصوب ۲۰۱۸ میلادی است. این پیمان، نخستین توافقنامه بین‌المللی است که تحت حمایت سازمان ملل متحد آماده شد و تمامی ابعاد مهاجرت بین‌المللی را به صورت جامع پوشش می‌دهد (OHCHR, ۲۰۱۸).

در باب پناهندگی نیز تا کنون پروتکل مصوب ۱۹۶۷ میلادی در مورد وضعیت پناهندگان^۶ و لازم‌الاجرا شده از ۱۹۶۷ میلادی (UN, ۱۹۶۷)، پیمان جهانی برای پناهندگان مصوب ۲۰۱۸ میلادی^۷ و اعلامیه پناهندگی سرزمینی مصوب ۱۹۶۷ میلادی^۸ به تصویب رسیده است. اما مهم‌ترین و جامع‌ترین سند در باب پناهندگی، کنوانسیون مربوط به وضعیت پناهندگان^۹ مصوب ۱۹۵۱ میلادی و لازم‌الاجرا از ۱۹۵۴ میلادی است (UN, ۱۹۵۱). علاوه بر این، اعلامیه نیویورک برای پناهندگان و مهاجران مصوب ۲۰۱۶ میلادی^{۱۰} به هر دو موضوع پرداخته است و زمینه را برای دو سند بین‌المللی که ذکر آن رفت یعنی پیمان جهانی مهاجرت و پیمان جهانی برای پناهندگان فراهم کرد (UN News, ۲۰۱۸a).

^۱ C۹۷: Migration for Employment Convention (Revised) ۱۹۴۹

^۲ C۱۴۳: Migrant Workers (Supplementary Provisions) Convention ۱۹۷۵

^۳ International Convention on Protection of All Migrant Workers and members of their Families

^۴ Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air

^۵ Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration

^۶ Protocol Relating to Status of Refugees

^۷ Global compact on refugees

^۸ Declaration of Territorial Asylum

^۹ The Convention Relating to the Status of Refugees

^{۱۰} New York Declaration for Refugees and Migrants

زمینه صدور، ضرورت و اهمیت موضوع

شرایط پس از جنگ جهانی دوم و تلاش بین‌المللی برای دستیابی به همکاری بین‌المللی برای ترویج احترام به حقوق بشر و به ویژه اصل برابری انسان‌ها، مهم‌ترین زمینه برای تدوین اسنادی بود که این حقوق را به رسمیت می‌شناختند. در این میان اسنادی که به مهاجرت و پناهندگی پرداخته‌اند نیز به نوبه خود به این اسناد بالادستی و عام در حقوق بین‌الملل ارجاع داده‌اند. بر همین اساس زمینه صدور اسناد مرتبط با مهاجرت و پناهندگی را باید در اسنادی همچون منشور سازمان ملل متحد و اعلامیه جهانی حقوق بشر جست. از سوی دیگر با توجه به عام بودن این اسناد، ضروری بود که اسناد مختص مهاجرت و پناهندگی تدوین و تصویب شود. تدوین این اسناد با توجه به مقتضیات خاص هر کدام از دو موضوع مهاجرت و پناهندگی در مقاطع زمانی مختلف انجام شد. اهمیت این اسناد بین‌المللی به دغدغه‌ای جهانی برمی‌گردد که موضوع پناهندگی و مهاجرت را به یکی از اساسی‌ترین موضوعات جامعه بین‌المللی تبدیل کرده است. به ویژه در دوره کنونی شاهد افزایش بی‌سابقه نقل مکان انسان‌ها هستیم. در سال ۲۰۱۵ میلادی شمار آنان با نرخ رشدی سریع‌تر از رشد جمعیت جهان، از ۲۴۴ میلیون نفر فراتر رفته است. با این حال، تقریباً ۶۵ میلیون نفر جابجا شده اجباری وجود دارد که بیش از ۲۴ میلیون نفر از آنان را افراد پناهنده تشکیل می‌دهند.^۱

تاریخچه (سازمان‌های بانی، مراحل تصویب)

اسناد مربوط به مهاجرت و پناهندگی را با توجه به سازمان‌های صادر کننده می‌توان به چند دسته تقسیم نمود. کنوانسیون شماره ۹۷ مربوط به مهاجرت برای اشتغال مصوب ۱۹۴۹ میلادی و کنوانسیون شماره ۱۴۳ مرتبط با مهاجرت در شرایط نامساعد و ارتقاء برابری فرصت‌ها و برخورد با کارگران مهاجر مصوب ۱۹۷۵ میلادی در دسته اسنادی قرار می‌گیرد که توسط سازمان بین‌المللی کار^۲ تدوین و تصویب شده است (ILO, ۲۰۱۹). روند تدوین کنوانسیون بین‌المللی حمایت از کارگران مهاجر و اعضا خانواده آن‌ها مصوب ۱۹۹۰ میلادی از اوایل دهه ۸۰ میلادی شروع شد. این کنوانسیون در نتیجه همکاری گروه کاری وابسته به کمیته سوم مجمع عمومی سازمان ملل با سازمان بین‌المللی کار شکل گرفت و در نهایت توسط مجمع عمومی به تصویب رسید (مصفا، ۱۳۸۷: ۶۹-۷۰).

پروتکل مبارزه با قاچاق مهاجران از طریق خشکی، دریا و هوا مصوب ۲۰۰۰ میلادی به عنوان یکی از پروتکل‌های کنوانسیون مبارزه با جرائم سازمان یافته فراملیتی^۳ مصوب ۲۰۰۰ میلادی شناخته می‌شود و توسط مجمع عمومی

^۱ New York Declaration for Refugees and Migrants, Introduction, Para ۳

^۲ International Labour Organization

^۳ Convention against Transnational Organized Crime

سازمان ملل متحد، تدوین و تصویب شده است.^۱ اعلامیه نیویورک برای پناهندگان و مهاجران مصوب ۲۰۱۶ میلادی نیز در زمره اسنادی قرار می‌گیرد که مجمع عمومی، مسئولیت تدوین و تصویب آن را بر عهده داشته است.^۲

پروتکل مصوب ۱۹۶۷ میلادی در مورد وضعیت پناهندگان که در واقع پروتکلی اصلاحی بر کنوانسیون وضعیت پناهندگان مصوب ۱۹۵۱ میلادی است با همکاری و تصویب مقدماتی شورای اقتصادی و اجتماعی و سپس با تصویب مجمع عمومی سازمان ملل صادر شد (OHCHR, ۱۹۶۷).

اعلامیه پناهندگی سرزمینی مصوب ۱۹۶۷ میلادی نیز با همکاری کمیسیون حقوق بین‌الملل تدوین شد و سپس توسط مجمع عمومی به تصویب رسید (UN General Assembly, ۱۹۶۷).

پیمان جهانی برای پناهندگان مصوب ۲۰۱۸ میلادی، در ابتدا و با این عنوان در قطعنامه سالانه کمیساریای عالی سازمان ملل متحد برای پناهندگان تدوین شد. پس از آن، کمیته سوم مجمع عمومی سازمان ملل متحد در ۱۳ نوامبر ۲۰۱۸ میلادی این قطعنامه را تصویب کرد. سپس مجمع عمومی مجمع در ۱۷ دسامبر ۲۰۱۸ میلادی آن را تصویب کرد (UNHCR, ۲۰۱۸b).

اما تدوین مهم‌ترین و جامع‌ترین سند در باب مهاجرت یعنی پیمان جهانی برای مهاجرت امن، منظم و مرتب مصوب ۲۰۱۸ میلادی، از سال ۲۰۱۶ میلادی و با صدور اعلامیه نیویورک برای پناهندگان و مهاجران شروع شد. در اعلامیه نیویورک، مجمع عمومی تصمیم گرفت که یک توافقنامه جهانی برای مهاجرت امن، منظم و مرتب ایجاد کند. فرایند تدوین و توسعه این توافقنامه جهانی برای مهاجرت در آوریل ۲۰۱۷ میلادی شروع شد. سپس مجمع عمومی یک کنفرانس بین‌المللی برای تایید پیمان جهانی برای مهاجرت امن، منظم و مرتب در سال ۲۰۱۸ برگزار کرد. پس از تایید پیمان در کنفرانس مذکور، سرانجام در ۱۹ دسامبر ۲۰۱۸ میلادی، مجمع عمومی این پیمان را تصویب کرد (OHCHR, ۲۰۱۸).

کنوانسیون مربوط به وضعیت پناهندگان مصوب ۱۹۵۱ میلادی که مهم‌ترین سند بین‌المللی در زمینه پناهندگی است؛ نتیجه وضعیت پیش آمده ناشی از جنگ جهانی دوم است. مجمع عمومی سازمان ملل متحد در تاریخ ۱۴ دسامبر ۱۹۵۰ طی قطعنامه‌ای^۳ بر لزوم روشن شدن وضعیت پناهندگان ناشی از جنگ جهانی دوم تاکید کرد و به دنبال آن کنفرانس نمایندگان ملل متحد در مورد وضعیت پناهندگان و افراد بدون تابعیت از ۲ تا ۲۵ ژوئیه ۱۹۵۱ میلادی در ژنو برگزار گردید. حاصل این کنفرانس، کنوانسیون ۱۹۵۱ میلادی ژنو در مورد وضعیت پناهندگان بود که پس از طی مراحل لازم در ۲۲ آوریل ۱۹۵۴ اجرایی شد (نظری، ۱۳۶۷: ۲۱).

^۱ Resolution adopted by the General Assembly, ۸ January ۲۰۰۱ (A/RES/۵۵/۲۵)

^۲ Resolution adopted by the General Assembly, ۳ October ۲۰۱۶ (A/RES/۷۱/۱)

^۳ Resolution adopted by the General Assembly, ۱۴ December ۱۹۵۰ (A/RES/۴۲۹(V))

کشورهای متعهد به اجرا

کنوانسیون شماره ۹۷ مربوط به مهاجرت برای اشتغال مصوب ۱۹۴۹ میلادی توسط ۴۹ کشور پذیرفته شده است. نیوزلند، اولین کشور متعهد به این کنوانسیون، در سال ۱۹۵۰ میلادی به آن پیوسته است و فیلیپین جدیدترین کشوری است که در سال ۲۰۰۹ میلادی به این کنوانسیون پیوسته است (ILO, ۲۰۰۹). کنوانسیون شماره ۱۴۳ مرتبط با مهاجرت در شرایط نامساعد و ارتقاء برابری فرصت‌ها و برخورد با کارگران مهاجر مصوب ۱۹۷۵ میلادی توسط ۲۳ کشور پذیرفته شده است. اولین و آخرین کشورهایی که به این کنوانسیون پیوسته‌اند به ترتیب قبرس در سال ۱۹۷۷ میلادی و تاجیکستان در سال ۲۰۰۷ میلادی است (ILO, ۲۰۰۷). کنوانسیون بین‌المللی حمایت از کارگران مهاجر و اعضا خانواده آن‌ها مصوب ۱۹۹۰ میلادی، توسط ۵۴ کشور پذیرفته شده است. اولین و آخرین کشورهایی که به این کنوانسیون پیوسته‌اند به ترتیب مصر در سال ۱۹۹۳ میلادی و گینه بیسائو در سال ۲۰۱۸ میلادی است (UN, ۱۹۹۰). پروتکل مبارزه با قاچاق مهاجران از طریق خشکی، دریا و هوا مصوب ۲۰۰۰ میلادی، توسط ۱۴۹ کشور پذیرفته شده است. اولین و آخرین کشورهایی که به این کنوانسیون پیوسته‌اند به ترتیب موناکو در سال ۲۰۰۱ میلادی و پالائو در سال ۲۰۱۹ میلادی است (ILO, ۲۰۰۰). در مورد پیمان جهانی برای مهاجرت امن، منظم و مرتب، با توجه به این که سندی غیرالزامی است، در نتیجه نمی‌توان طرف تعهد به معنای معاهدات الزامی را به کار برد. اما این پیمان توسط مجمع عمومی با ۱۵۲ رای موافق، ۱۲ رای ممتنع و ۵ رای مخالف تصویب شد. همچنین ۲۴ عضو دیگر در این رای‌گیری حضور نیافتند (UN News, ۲۰۱۸b).

پروتکل مصوب ۱۹۶۷ میلادی در مورد وضعیت پناهندگان توسط ۱۴۷ کشور پذیرفته شده است. اولین و آخرین کشورهایی که به این کنوانسیون پیوسته‌اند به ترتیب سریر مقدس در سال ۱۹۶۷ میلادی و سودان جنوبی در سال ۲۰۱۸ میلادی است (UN, ۱۹۶۷). اعلامیه پناهندگی سرزمینی مصوب ۱۹۶۷ میلادی، بدون رای‌گیری تصویب شد. در نتیجه مساله طرف‌های متعهد و کشورهای تصویب کننده، موضوعیت ندارد (Dag Hammarskjöld Library, ۱۹۶۷). در مورد پیمان جهانی برای پناهندگان مصوب ۲۰۱۸ میلادی نیز به مانند پیمان جهانی برای مهاجرت که سندی غیرالزامی است، نمی‌توان طرف تعهد به معنای معاهدات الزامی را به کار برد. اما این پیمان توسط مجمع عمومی با ۱۸۱ رای موافق، ۳ رای ممتنع و ۲ رای مخالف تصویب شد (UN, ۲۰۱۸). کنوانسیون مربوط به وضعیت پناهندگان مصوب ۱۹۵۱ میلادی نیز توسط ۱۴۶ کشور پذیرفته شده است. اولین و آخرین کشورهایی که به این کنوانسیون پیوسته‌اند به ترتیب دانمارک در سال ۱۹۵۱ میلادی و سودان جنوبی در سال ۲۰۱۸ میلادی است (UN, ۱۹۵۱). اعلامیه نیویورک برای پناهندگان و مهاجران مصوب ۲۰۱۶

میلادی که هر دو موضوع پناهندگان و مهاجران را در بر می‌گیرد نیز بدون رای‌گیری تصویب شد. در نتیجه مساله طرف‌های متعاقد و کشورهای تصویب کننده، موضوعیت ندارد (Dag Hammarskjöld Library, ۲۰۱۶).

بندهای مرتبط با آموزش و برنامه درسی

در کنوانسیون شماره ۹۷ مربوط به مهاجرت برای اشتغال مصوب ۱۹۴۹ میلادی، بند یک ماده ۶ به مساله آموزش و کارآموزی مهاجران پرداخته شده است. در کنوانسیون شماره ۱۴۳ مرتبط با مهاجرت در شرائط نامساعد و ارتقاء برابری فرصت‌ها و برخورد با کارگران مهاجر مصوب ۱۹۷۵ میلادی، بند دو ماده ۸ به مساله آموزش مهارت‌های جدید برای پناهندگان اشاره دارد. بند ب و ج ماده ۱۲ نیز به آموزش حقوق مهاجران توسط کشور مقصد اشاره دارد. در پروتکل مبارزه با قاچاق مهاجران از طریق خشکی، دریا و هوا مصوب ۲۰۰۰ میلادی، بند یک و دو ماده ۱۴ به آموزش مسئولان مهاجرت در کشور مقصد اشاره دارد.

در کنوانسیون بین‌المللی حمایت از کارگران مهاجر و اعضا خانواده آن‌ها مصوب ۱۹۹۰ میلادی، چندین ماده به مبحث آموزش اشاره دارد. بند چهار ماده ۱۲ به تضمین آموزش مذهبی و اخلاقی فرزندان توسط والدین و در مطابقت با اعتقاداتشان اشاره دارد. ماده ۳۰ به حق دسترسی اساسی به تحصیل برای کودکان کارگران مهاجر می‌پردازد. بند یک ماده ۴۳ به حق دسترسی کارگران مهاجر به موسسات آموزشی تاکید دارد. بند یک و چهار ماده ۴۵ به ترتیب به حق دسترسی اعضای خانواده کارگران مهاجر به موسسات آموزشی و اجرای برخی طرح‌های خاص آموزشی بر اساس زبان مادری مهاجران پرداخته است. ماده ۵۱ نیز به حق یادگیری مهارت‌های جدید برای کارگران مهاجر می‌پردازد.

کنوانسیون مربوط به وضعیت پناهندگان مصوب ۱۹۵۱ میلادی در سه ماده به مساله آموزش پرداخته است. در ماده ۴ به آزادی پناهنده در اجرای امور دینی و دادن تعلیمات مذهبی به کودکان‌شان پرداخته شده است. در ماده ۲۲ به مساله تحصیل پناهندگان می‌پردازد و اقرار می‌دارد که دولت‌های متعاقد با پناهندگان در مورد تحصیلات ابتدایی به مانند اتباع خود رفتار کنند و با پناهندگان در مورد تحصیلات غیرابتدایی و به ویژه در مورد حق اشتغال به تحصیل، رفتاری معمول داشته باشند. در ماده ۲۴ نیز از دولت‌های عضو می‌خواهد که در باب موضوع یادگیری و تعلیمات حرفه‌ای، با پناهندگان به مانند اتباع خود رفتار کنند.

اعلامیه نیویورک برای پناهندگان و مهاجران مصوب ۲۰۱۶ میلادی که زمینه‌ساز تصویب دو پیمان اختصاصی برای مهاجرت و پناهندگی شد در موارد زیادی به مقوله آموزش و تعلیم پرداخته است. ماده ۳۲ به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی کودکان پناهنده و مهاجر از جمله برخورداری از آموزش و پرورش پرداخته است. ماده ۳۹ در جهت بهبودی ادغام و پیوستن پناهندگان و مهاجران به جامعه میزبان، حق دسترسی به آموزش‌های خاص را

برای آنان به رسمیت شناخته است. ماده ۴۴ به تقویت ظرفیت‌ها از جمله موسسات آموزشی در کشورهای مبدأ برای کاهش میزان مهاجرت اشاره دارد. ماده ۵۷، تسهیل فرصت‌ها را برای مهاجرت امن، منظم و قاعده مند از جمله فرصت‌های مرتبط با آموزش و پرورش تضمین می‌نماید. ماده ۵۹ بر حمایت از حقوق بشر کودکان مهاجر به ویژه کودکان مهاجر بدون همراه و دسترسی آنان به آموزش و پرورش تاکید می‌کند. ماده ۷۹ به توسعه فرصت‌ها برای پناهندگان در زمینه آموزش از جمله کمک هزینه‌های تحصیلی و ویزاهای دانشجویی می‌پردازد. ماده ۸۱، آموزش ابتدایی و متوسطه با کیفیت را در محیط‌های یادگیری امن برای همه کودکان پناهنده تضمین می‌نماید. ماده ۸۲ از آموزش نوباوگان پناهندگان حمایت می‌کند. همچنین رواج آموزش عالی، آموزش مهارت‌ها و آموزش-های فنی حرفه‌ای برای پناهندگان را توصیه می‌نماید. در نهایت ماده ۸۴ به آماده‌سازی شرایط رشد، اشتغال و آموزش پناهندگان و مهاجران می‌پردازد تا از این طریق بتوانند عامل توسعه باشند.

اعلامیه نیویورک موجب تشکیل دو پیمان جهانی مهاجرت و پناهندگی شد که دربرگیرنده بسیاری از موضوعات مطرح شده در اعلامیه بودند. موادی از پیمان جهانی برای مهاجرت امن، منظم و مرتب که به مقوله آموزش و تعلیم می‌پردازد به قرار ذیل می‌باشد:

- ماده ۱۸؛ بند دوم و پنجم در باب سرمایه‌گذاری در برنامه‌های آموزشی و سرمایه‌گذاری در توسعه سرمایه انسانی با ترویج آموزش و پرورش و آموزش حرفه‌ای،
- ماده ۲۱؛ بند هفتم و دهم در باب دسترسی به آموزش برای کودکان مهاجر و توسعه مهاجرت‌های دانشگاهی،
- ماده ۲۳؛ بند ششم در باب دسترسی کودکان مهاجر رها شده به خدمات آموزشی،
- ماده ۲۹؛ بند هشتم در باب حفاظت از حقوق کودک مهاجر از جمله در زمینه آموزش و پرورش،
- ماده ۳۱؛ بند ششم در باب ارایه آموزش با کیفیت، فراگیر و عادلانه به کودکان و جوانان مهاجر،
- ماده ۳۲؛ بند دوم، سوم و نهم در باب آموزش زبان پایه و آداب و رسوم کشور مقصد، ایجاد اهداف ملی کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت در مورد مهاجرین از جمله در مورد آموزش و تقویت محیط فضای مدارس،
- ماده ۳۴؛ بند پنجم، ششم، هشتم، نهم و دهم در باب ایجاد فرصت برای توسعه مهارت‌های کارگران از طریق آموزش، همکاری با بخش خصوصی در مورد آموزش مهاجران و به ویژه زنان، توسعه و ترویج راه‌های ارزیابی مهارت‌های رسمی و غیررسمی از جمله از طریق آموزش به موقع و مکمل،
- ماده ۳۶؛ بند ششم و هشتم در باب توسعه سواد مالی مهاجران و خانواده آنان از طریق آموزش و فعال کردن زنان مهاجر برای دسترسی به آموزش سواد مالی،

- ماده ۳۸؛ بند هشتم در باب تسهیل ادغام پایدار مهاجران با ارائه دسترسی به آموزش و تعلیمات حرفه‌ای. پیمان جهانی برای پناهندگان نیز به مانند پیمان مهاجرت، موادی را به مساله آموزش اختصاص داده است. این مواد به شرح ذیل است:
- ماده ۴۳؛ در باب ایجاد یک شبکه جهانی آکادمیک در مورد پناهندگان برای تسهیل فرصت‌های پژوهش، آموزش و بورس تحصیلی،
- ماده ۶۸؛ در باب حمایت از کشورهای میزبان برای ارتقاء کیفیت سیستم‌های آموزشی به منظور تسهیل دسترسی کودکان، نوجوانان و جوانان پناهنده به آموزش ابتدایی، متوسطه و عالی.
- ماده ۶۹؛ در باب حمایت‌های ویژه برای گسترش امکانات و ظرفیت‌های آموزشی مورد نیاز پناهندگان،
- ماده ۷۱؛ در باب تقویت مهارت‌های پناهندگان از طریق برنامه‌های آموزشی خاص، از جمله آموزش زبان،
- ماده ۷۵؛ در باب حمایت از دسترسی زنان و دختران به آموزش از جمله تحصیلات متوسطه و تحصیلات عالی،
- ماده ۸۴؛ در باب ادغام کودکان، نوجوانان و جوانان پناهنده در جامعه میزبان از طریق یادگیری زبان و آموزش و پرورش،
- ماده ۹۵؛ در باب فرصت‌های آموزشی برای پناهندگان از طریق اعطای بورس تحصیلی و ویزای دانشجویی.

تاثیرات کنوانسیون‌ها و اعلامیه‌ها بر آموزش و برنامه‌های درسی در ایران و جهان

اسناد بین‌المللی صادر شده در باب مهاجرت و پناهندگی، سبب پشتیبانی بهتر از کشورها و جوامعی شد که تعداد زیادی از پناهندگان را در اختیار دارند. از جمله می‌توان به حمایت‌های مالی از طرف بانک جهانی اشاره کرد. این کمک‌ها باعث شد ابتکارات جدیدی برای گسترش و حفظ دسترسی پناهندگان و مهاجران به آموزش و پرورش صورت گیرد (UNHCR, ۲۰۱۸a). علاوه بر این در روند تصویب دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار، به وضوح سهم مثبت مهاجران و پناهندگان برای رشد همه جانبه و توسعه پایدار به رسمیت شناخته شده است.^۱ اما با این وجود، کارشناسان سازمان ملل بر این باورند که تغییرات آب و هوایی و دیگر علل در آینده به ایجاد موج گسترده‌ای از مهاجرت‌ها منتهی خواهد شد (یورونیوز، ۲۰۱۸). به همین سبب شکاف میان نیازهای پناهندگان و اقدامات متناسب با آن در حال بزرگ‌تر شدن است (UN News, ۲۰۱۸a). این امر موجب می‌شود دسترسی به آموزش در کلیه سطوح دشوار باشد. به طوری که هم اکنون ۱۰ میلیون نفر وجود دارند که از دسترسی به حقوق اساسی مانند تحصیل محروم شده‌اند (UN, ۲۰۱۹).

^۱ New York Declaration for Refugees and Migrants, Introduction, Para ۴

جمع‌بندی

به طور کلی مساله مهاجرت زمینه طرح مسائل بسیاری دیگر است. یکی از مهم‌ترین این زمینه‌ها، مبحث آموزش است. این آموزش در بسترهای گوناگون به از جمله آموزش فرهنگی، مذهبی و غیره را شامل می‌شود. همان گونه که پیشتر ذکر شد اسناد بین‌المللی بسیاری از نیمه دوم قرن بیستم به بعد از سوی سازمان‌های بین‌المللی مربوطه به تصویب رسید. این اسناد به توسعه ظرفیت کشورهای میزبان مهاجرت از یک سو و از سوی دیگر تدوین و تثبیت حقوق مهاجرین و پناهندگان کمک و افری نموده است. به ویژه در مبحث آموزش به تاکید بر حقوق آموزشی مهاجرین در زمینه‌های مذهبی، فرهنگی، زبانی و تحصیلی اشاره شده است و این ظرفیت برای مهاجرین فراهم شده است که با تکیه بر امکانات دولت میزبان به فراگیری زبان و آشنایی با فرهنگ کشور میزبان در جهت همگون‌سازی فرهنگی و اجتماعی حرکت کنند. اما در مجموع سیر مهاجرت رو به فزونی است و سازوکارهای بین‌المللی کنونی عملاً جوابگوی این مساله نیست. به همین منظور تدوین سندهای الزام‌آور بین‌المللی تخصصی و هدایت منابع به سمت مدیریت مهاجرت می‌تواند به حل یا کاهش مصائب مهاجرین کمک نماید.

منابع

فارسی:

۱. زرقانی، سید هادی و سیده زهرا موسوی (۱۳۹۲). مهاجرت‌های بین‌المللی و امنیت ملی، مطالعات راهبردی، شماره ۵۹
۲. مصفا، نسرين (۱۳۸۷). نگرشی به کنوانسیون بین‌المللی حقوق همه کارگران مهاجر و خانواده‌های آنان، سیاست خارجی، شماره ۸۵
۳. نظری، حمید (۱۳۶۷). مبانی حقوقی پناهندگی، اطلاعات سیاسی و اقتصادی، شماره ۲۰
۴. یورونیوز (۲۰۱۸). درباره سند بین‌المللی مهاجرت سازمان ملل چه می‌دانیم؟، وب سایت خبری یورونیوز، قابل دسترس در:

https://fa.euronews.com/۲۰۱۸/۱۲/۱۱/what-is-the-un-migration-pact-some-highlights (۲۲ خرداد ۱۳۹۸)

Latin:

۵. Dag Hammarskjöld Library (۱۹۶۷). Resolutions adopted by the General Assembly at its ۲۲nd session, Dag Hammarskjöld Library Website, Available in: <http://research.un.org/en/docs/ga/quick/regular/۲۲> (۱۴ June ۲۰۱۹)
۶. Dag Hammarskjöld Library (۲۰۱۶). Resolutions adopted by the General Assembly at its ۷۱st session, Dag Hammarskjöld Library Website, Available in:

https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=V-Δ&chapter=Δ (7 June 2019)

17. UN (1990). International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families, UN Treaty Collection Website, Available in: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?chapter=4&lang=en&mtdsg_no=IV-13&src=IND (11 June 2019)
18. UN (2000). Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, UN Treaty Collection Website, Available in: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XVIII-12-b&chapter=18&lang=en (4 June 2019)
19. UN (2018). General Assembly Endorses Landmark Global Compact on Refugees, UN Website, Available in: www.un.org/press/en/2018/ga12107.doc.htm (6 June 2019)
20. UN (2019). Refugees, UN Website, Available in: www.un.org/en/sections/issues-depth/refugees/index.html
21. UN General Assembly (1967). Declaration on Territorial Asylum, Refworld Website, Available in: www.refworld.org/docid/3b0fda7c.html (6 June 2019)
22. UNHCR (2018a). The Global Compact On Refugees, UNHCR Website, Available in: www.unhcr.org/5b6d57fa7.pdf (9 June 2019)
23. UNHCR (2018b). Global compact on refugees, UNHCR Website, Available in: www.unhcr.org/5c1c1604.pdf (18 June 2019)
24. UN News (2018a). Global Compact on Refugees: How is this different from the migrants' pact and how will it help?, UN News Website, Available in: <https://news.un.org/en/story/2018/12/1028641> (18 June 2019)
25. UN News (2018b). General Assembly officially adopts roadmap for migrants to improve safety, ease suffering, UN News Website, Available in: <https://news.un.org/en/story/2018/12/1028941> (13 June 2019)